

CHARACTERISTICS OF CERAMICS IN THE CULTURES OF MIDDLE BRONZE AGE FROM BANAT AND OLTENIA

Ioana-Iulia Olaru

Senior Lecturer, PhD., "G. Enescu" University of Iași

Abstract: In this paper, we will refer to a period which itself brought changes (we will refer here to the main period of Bronze Age: the middle one) –, among which the most important is the spreading of the solar cult, a fact also reflected in art (given the general background of the entire Bronze Age, which had brought social and artistic progress, if we were to insist on the ceramics which tries to reproduce pots made by metal). With one of these cultures, we overcome the middle period of Bronze Age, the last phases of the culture Verbicioara chronologically belong to the late period (which also brought changes, but especially on the plan of the population's instability). The three cultures which characterize Middle Bronze Age in Banat and Oltenia, Vatina, Verbicioara and the cultural group Balta Sărată, come with special accomplishments, especially regarding ceramics – the pottery of the entire Bronze Age has as feature the treatment of pots in order to look alike metal ones. It is a developed ceramics, with different influences, which completes the evolution of pottery during Bronze Age.

Keywords: Furchenstich, tetraskelion, ansa lunata, umbo, pixide

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, Epoca metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statale-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

Întreaga Epocă a bronzului¹ este o perioadă de progres în dezvoltarea societății. Populația crește, se întăresc comunitățile tribale și coeziunea dintre acestea. În ciuda migrațiilor, această nouă epocă (a bronzului) a fost, se pare, destul de calmă, ceea ce a avut ca rezultat o societate agrară în continuare, dar în care activitățile anterioare sunt îmbogățite și diversificate. Economia este stabilă și echilibrată, bazată pe agricultură – tot mai extinsă datorită folosirii plugului –, dar și pe păstorit – tot mai dezvoltat. Iau naștere tagme de meșteșugari. Are loc acum procesul de indoeuropenizare, de interes fiind cristalizarea populațiilor proto-tracice, dar, din păcate, tracia din nordul Dunării vor fi semnalati abia în Epoca fierului, prin sec. al VI-lea î.Hr. Productivitatea muncii sporește prin dezvoltarea metalurgiei bronzului, care dă naștere unor unelte tot mai perfecționate.

Transformările economice și sociale se vor reflecta și pe planul construcțiilor, ca și pe plan artistic în general. De exemplu, datorită întrebuințării uneltelor din metal, chiar numărul construcțiilor sporește, formele fiind tot mai diversificate; iar schimbarea petrecută la nivel social, prin apariția unei societăți patriarhale și ierarhizate pe structuri de putere și de

¹Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 500/2 000/1 800 – 1 200/1 150/1 000/850/700 î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989, p.140; Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24-25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971, p.30; R. F., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Ion Miclea, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978, p.24; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.273

prestigiu, dă naștere tumulului colectiv sau individual, al căpeteniei, ca monument funerar. După cum se va vedea și în toate domeniile artei, se răspîndesc cultul focului și cel solar, principii active de transformare a lumii, mișcarea Soarelui pe cer fiind sugerată atât de sanctuare – orientate spre răsărit –, cât și ca motiv decorativ (static: cercuri, cercuri cu raze, roți, ori dinamic: spirale, vârtejuri spiralice, cruce încîrligată) sau în formele carelor (solare) – dovadă fiind modelele miniaturale din lut. Și aceasta deoarece neoliticul cult al fertilității și fecundității își pierde tot mai mult importanța, fiind tot mai adesea însoțit de adorarea forțelor naturii, în mod deosebit a Soarelui. Noile concepte uraniene înlocuiesc așadar vechile concepte htoniene, astfel încît și numărul figurinelor feminine anterioare, ale Zeiței-Mame, se va diminua treptat. Asocierea mitului solar cu arme și podoabe prețioase conduce la presupunerea apariției unui mit eroic derivat din acesta, constituindu-se astfel o mitologie complexă, ce marchează începuturile diferențierii sociale. Dar mai ales se răspîndește tot mai mult, încă de la începutul Epocii metalelor, ritul funerar al incinerării (pe lîngă inhumarea specifică Neoliticului) – o formă spirituală evoluată. Dar explicația acestui fenomen nu o cunoaștem. Oricum, incinerarea este dovada credinței în nemurirea sufletului, care se poate reîncarna.

Metalurgia în continuă dezvoltare și arta metalelor, care vor deveni din ce în ce mai importante, nu vor conduce însă la dispariția ceramicii (ceramica pictată anterioară dispare însă acum)². Deși un oarecare regres se va face simțit, totuși acesta nu trebuie înțeles ca o decadentă, ci se referă la schimbarea facturii ceramicii fine, care ne va lăsa realizări importante, făcîndu-se remarcată în continuare, în întreaga Epocă a bronzului, o serie de culturi distincte. Din punctul de vedere tehnic, abia acum se ajunge la apariția roții olarului în plan vertical și cu un singur ax³. Predomină olăria utilitară, într-o tehnică rudimentară, cu o pastă poroasă, calitatea și diversitatea formelor și decorului scăzînd. Nu lipsește nici ceramica fină, dar este diferită ca factură față de cea neolitică, o caracteristică importantă și comună tuturor culturilor fiind acum deosebita plasticitate a olăriei, care urmărește să reproducă vasele din metal, așadar tinzînd tot mai mult să sugereze prețiozitatea metalului nou descoperit, bronzul.

Distribuția tectonică a decorului, prin care sunt puse în evidență segmentele vaselor, este o caracteristică a ornamenticii în toată Epoca bronzului, după cum comune sunt și tehnicile de execuție: lustrul metalic sau predominanța inciziei și a împunsăturii motivelor, precum și decorul în relief (excizia este foarte rară, iar pictarea dispare în totalitate – culoarea fiind folosită doar pentru încrustare). Ornamentele prin impresiuni succesive (*Furchenstich*) sunt de fapt realizate tot prin imprimare. Canelurile spiralice sunt cele mai deosebite valoric.

Aproape exclusivă este și geometria (liniară și spiralică). Elementele figurative sunt mult mai rare – dar cercul cu raze și cercul-roată pot fi considerate acum ca reprezentări solare. Reapare așa-numită spirală-dinamică (poate sub influență miceniană), derivată din brațele unei cruci răsucite spiralic: motivul tetraskelionului (uneori, acest motiv are mai mult de 4 brațe).

Evoluția calmă și relativ stabilă a perioadei principale a Bronzului din spațiul carpatic – Bronzul mijlociu⁴ – se va traduce printr-o viață economică echilibrată și prosperă, în care o caracteristică remarcabilă pe plan spiritual (dar și artistic) este răspîndirea cultului solar.

O serie de culturi caracterizează această perioadă, dintre care cea mai cunoscută este **Monteoru** (în Muntenia, denumită după așezarea eponimă de la Sărata-Monteoru, jud. Buzău

² Alexandra Țârlea și Anca-Diana Popescu, in Rodica Oanță-Marghitu, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014, p.60

³ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.29

⁴ 2 300/2 200 – 1 500 î.Hr. Cf. A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.218

și formată din grupurile Năieni-Schneckenberg și Năieni-„Zănoaga”-Odaia Turcului) și care ocupă zona subcarpatică din bazinul inferior al Siretului și cel al Trotușului, extinsă apoi în bazinul Trotușului. **Cultura Costișa** este răspîndită la nord de cultura Monteoru, în bazinul Bistriței și în bazinul inferior al Moldovei. Intracarpatic, este descrisă **cultura Wietenberg** (denumită după stațiunea eponimă Dealul Wietenberg sau Dealul Turcului, de la Sighișoara), a cărei ultimă fază se pare că ar aparține și Bronzului târziu, dar problema rămîne deschisă⁵; cultura s-a dezvoltat pe un fond al ceramicii striate de la sfîrșitul Bronzului timpuriu. Aflată în bazinul mijlociu al Tisei (în vestul și în nord-vestul României, dar și în vestul Pod. Transilvaniei⁶, chiar dacă, se pare, aici doar la nivel cultural, fără aport al populației⁷), **cultura Otomani** (spre Munții Apuseni și Tisa⁸) depășește la vest și la nord-vest granițele României⁹, ajungînd pînă în nord-estul Ungariei și în sud-estul Slovaciei¹⁰, Polonia de sud-est, Ucraina Subcarpatică¹¹. Denumită astfel după un sat din com. Sălacea (jud. Bihor), aceasta va contribui la nașterea culturii Gáva-Holíhrady de la începutul Epocii fierului. Ultima sa fază, foarte evoluată calitativ, aparține și va fi discutată în perioada Bronzului târziu. În nord-vestul României, în bazinul inferior al Someșului, în văile rîurilor Crasna, Lăpuș, Someșul Mare, Eriu¹², dar și în nord-estul Ungariei în cotul Tisei, în Maramureșul ucrainean și în estul Slovaciei, se dezvoltă **cultura Suci de Sus** (după localitatea Suci de Sus, jud. Maramureș), o sinteză a culturilor Wietenberg, Otomani, Pecica, Vatina etc.¹³. Pe cursul inferior al Mureșului, ajungînd în Ungaria și în Vojvodina (între Dunăre, Tisa și Mureșul inferior¹⁴), **cultura Periam-Pecica** (**cultura Mureș**) este denumită după localități din jud. Arad și din jud. Timiș; în Banat și în Oltenia, se găsesc **cultura Vatina** (Banat și Vojvodina, denumită după o localitate din Serbia), **grupul Balta Sărată** (după un cartier al Caransebeșului) (bazinul Timișului și în depresiunea Caransebeșului) și **cultura Verbicioara** (răspîndită în Oltenia și în zonele limitrofe din dreapta Dunării, din Bulgaria și din fosta Iugoslavie¹⁵, și denumită după așezarea eponimă din jud. Dolj) (la originea căreia se presupune că au stat grupurile cu ceramică striată de tip Gornea-Orlești); despre ultimele ei două faze vom vorbi în Bronzul târziu. **Cultura Tei**, denumită după așezarea eponimă situată pe malul lacului Tei, București, caracterizează Bronzul mijlociu în Muntenia (bazinul Argeșului, dar și Țara Bîrsei și bazinul Teleormanului); originea culturii este pusă în legătură cu culturile Monteoru și Verbicioara. Ultimele ei faze (IV și V) au caracteristici diferențiate și vor constitui mai recent definitul grup cultural Govora-Fundeni, care va evolua în Bronzul târziu și despre care vom discuta acolo¹⁶.

În privința ceramicii, este vorba în această perioadă despre o olărie dezvoltată, cu o mare varietate a formelor și cu un decor incizat, încrustat cu alb, geometric și tectonic. Tehnic, arderea în cuptoare reducătoare producea culoarea neagră, caracteristică, iar pasta

⁵*Ibidem*, p.252

⁶Pentru detalii, vezi Mihai Rotea, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră*, in *Apulum*, XXXI, Alba Iulia, 1994, p.39-57

⁷Gruia Fazecaș, *Aspecte privind așezările culturii Otomani de pe teritoriul României*, in *Crisia*, XXVI-XXVII, Oradea, 1997, p.59

⁸Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25

⁹Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.108

¹⁰A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.252

¹¹Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978, p.30

¹²*Ibidem*, p.63

¹³Carol Kacso, *Descoperiri arheologice din mileniiile II și I î.e.n. în nordul Transilvaniei*, in *Muzeul Național*, V, București, 1981, p.85

¹⁴Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25

¹⁵*Ibidem*

¹⁶A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.261

folosită este una bine spălată. Influența metalurgiei se reflectă în modul de tratare a vaselor ceramice pentru a semăna cu cele din bronz.

Banatului și Olteniei îi sunt caracteristice, în această perioadă, două culturi ceramice și un grup cultural, despre a căror olărie va fi vorba în prezentul material.

Dintre acestea, despre **cultura Vatina** vom vorbi și în Bronzul târziu, ultimile două faze ale ei aparțin acelei perioade și le vom trata separat.

Pentru Bronzul mijlociu, comune ca formă în ceramica Vatina sunt castroanele tronconice cu buză scurtă lobată și toartă lunată, ceștile cu torți înalte, amforetele cu picior scund, cu corp bombat sau bitronconic și cu gît terminat cu gură largă cu două torți lunate, ulciorașul cu picior inelar sau cu umbo, corp sferic, gît larg, gură evazată, buză răsfrîntă, strecurătoarea în formă de cană, cu toartă lunată, vasul-*lampă* (două calote delimitate printr-un prag ornamental¹⁷), urna cu buza răsfrîntă, gît cilindric înalt și corp bombat. În general, sunt forme plastice, diferențiate clar. Predomină acum incizarea și încrustarea cu alb, mai rar există creștături, striuri și relief (brîuri alveolate sub buză). Incizarea ne-a lăsat motive unghiulare (zig-zag-uri, triunghiuri hașurate), curbe (ghirlande, arcade) (acestea și benzile înguste crestate în interior pot fi puse în relație cu decorul culturii Periam).

Ornamentarea este tectonică. De exemplu, gîtul ceștilor cu una sau cu două torți supraînălțate și cu șa (*ansa lunata*) are decor cu linii orizontale ușor arcuite, care urmează linia buzei, dar corpul este împărțit uneori în două registre prin două linii orizontale incizate în jurul diametrului maxim al vasului, registrul superior fiind decorat cu grupe de arcade paralele sau cu zig-zag-uri, registrul inferior rareori fiind decorat cu grupe de linii verticale¹⁸. Și proeminente-colțuri găsim pe diametrul maxim al corpului, ascuțite și îndreptate oblic în jos¹⁹. Un vas de la Moldova Veche are un contur polilobat al umărului și al buzei, o toartă dublă, precum și un decor cu proeminente sub diametrul maxim; decorul, tipic culturii, este compus dintr-o succesiune de cercuri concentrice. Specific altei culturi (Verbicioara) este decorul canelat al unei pixide globulare de la Bobda (jud. Timiș), cu picior evazat și corp globular cu 4 proeminente terminate cu torți: de pe corp și de pe buză. Un crater de la Cruceni, cu două torți, are pe umăr 6 proeminente conice, decor de coaste și buză cvadrilobată; decorul este de influență Pecica, cu arcade și cu zig-zag-uri. Proeminente și influențe Pecica (în decorul metopic gravat) au și două cești de la Cruceni²⁰.

Străchinile cu buza circulară sau în 4 colțuri au un decor în registre orizontale: cel de pe partea exterioară a buzei are ghirlande, iar un registru (sau două) pe corp sunt secționat uneori în metope prin grupe de linii verticale, decorate tot cu ghirlande și arcade, sub influența ceramicii din cultura mormintelor tumulare din vestul Tisei. Predomină canelurile în ghirlande în jurul gîtului sau în stea, în interiorul străchinilor.

Ornamentarea cu tehnica *Furchenstich*, alături de canelurile verticale și oblice, este specifică etapei mai noi a necropolei de la Cruceni. Urnele au pe diametrul maxim al corpului 4 torți verticale, pe gît sunt decorate cu șiruri triple orizontale în tehnica *Furchenstich*, iar pe jumătatea superioară a corpului, cu grupe de câte 3 sau mai multe linii verticale, cele exterioare răsucindu-se în bucle la capete²¹.

În ceea ce privește vasele cu decor plastic, de la Cruceni provine o cană cu toarta suprapusă de o protomă zoomorfă. Decorul cu arcade și cu romburi din incizii duble liniare

¹⁷ Ortansa Radu, *Cultura „Vatina” în așezarea de Epocă a bronzului de la Cornești județul Vaslui*, în *Tibiscus*, **, Timișoara, 1972, p.36

¹⁸ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.313

¹⁹ *Ibidem*, p.314

²⁰ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.106

²¹ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.317

este mai mult specific culturii Pecica²². O ceașcă de la Bobda are și ea o protomă schematizată – de bovideu –, pîntecele vasului fiind decorat cu proeminențe.

Ceramica **grupului ceramic Balta Sărată** – încă în curs de periodizare – are un decor cu analogii în cel al ceramicii Vatina, formele primind și influențe ale culturilor Otomani și Wietenberg²³.

Cultura Verbicioara. Forme comune ale vaselor sunt: vasul-clepsidră, vasul cu etaj, cupa cu picior, strachina, castronul²⁴, predominantă fiind ceașca globulară cu două torți supraînălțate, ca o ceașcă de la Verbicioara (jud. Dolj), cu două proeminențe pe axa perpendiculară axei torților – care se termină cu butoni pastilați. Dintre cele 5 faze, ultimele două se încadrează în Bronzul târziu.

Decorul acestei ceramici are puternică influență miceniană²⁵.

În primele două faze, decorul este modest, în faza a III-a capătă amploare, atingînd apogeul în faza următoare, după care, în faza a V-a urmează decadența. Ornamentația este în general tectonică, iar motivele, nu foarte multe, au caracter liniar geometric.

Ornamentația primei faze (de tradiție Coțofeni și Glina) este sărăcăcioasă: doar brîuri sau dungii orizontale în relief, crestate, sub buză sau pe pîntecele vasului, sau grupe de linii paralele verticale incizate pe toată suprafața vasului, ori benzi hașurate incizate.

În faza a II-a, incizia este mai adîncă, motivele fiind benzi orizontale, combinate cu șiruri de zig-zag-uri; acestea sunt uneori ca niște benzi compuse din liniuțe-șanțulețe, altelei colțurile benzilor se rotunțesc. Împunsăturile de ambele părți ale unor linii incizate, precum și benzile înguste cu un șir de împunsături sunt moșteniri vechi. La acestea se adaugă și liniile paralele incizate sub buză, anturate de cîte un șir de puncte. În plus, există și decorul cu măturica (dar acesta nu alcătuiește motive decorative)²⁶.

În faza a III-a, decorul se îmbogățește, iar în amplasare se obțin registre orizontale, secționate vertical în metope; uneori caneluri adînci secționează vertical suprafața. Unele motive incizate (triunghiuri, benzi hașurate) se vor regăsi în faza următoare, care, împreună cu ultima fază, a V-a, aparțin Bronzului târziu, despre care vom vorbi în rîndurile de mai jos.

Sinteze culturale, dar și mișcări de populații (pătrunderea, intracarpatic și la est de Carpați, a unor grupuri care au venit din stepele de la nordul Mării Negre și dinspre Europa Centrală și, în contact cu populația locală, au dat naștere unor noi culturi) sunt trăsăturile perioadei de sfîrșit a Epocii bronzului – cea din urmă, instabilitatea populației, traducîndu-se prin accentul tot mai mare pe păstorit, în legătură cu fenomenul de nomadism.

Așa cum spuneam, continuă acum și se încheie evoluția unor culturi ale Bronzului mijlociu²⁷: în Oltenia găsim **aspectul târziu al culturii Verbicioara**.

²²Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.106

²³A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.259

²⁴L. R., în Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.361, s.v. Verbicioara

²⁵Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.103

²⁶Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.338

²⁷În jud. Ilfov se desfășoară ultimele două faze ale **culturii Tei –aspectul Govora-Fundeni** (despre care vorbim în această perioadă, a Bronzului târziu); iar în Oltenia găsim **aspectul târziu al culturii Verbicioara**. Dezvoltată de fondul culturii Vatina, **cultura Gârla Mare-Cârna (Cultura câmpurilor de urne)** (după cimitirul de la Cârna, jud. Dolj) este un aspect local al marelui complex al Câmpurilor cu urne, care ocupă o arie de la Dunărea mijlocie până la est de Jiu și în unele părți din nord-vestul Pen. Balcanice, în Serbia și în nord-vestul Bulgariei; înrudit cu ea și făcînd parte din același complex cultural este **grupul Žuto-Brdo** (după un vîrf muntos în Serbia; extins în nordul fostei Iugoslavii, iar la noi, în jud. Timiș și în jud. Caraș-Severin); contemporană lor și aparținînd aceluiași complex de ceramică imprimată este **cultura Cruceni-Belegiș** (după Cruceni – Timiș, din Banat și Belegiș, din Serbia) (formată pe același fond Vatina). Se încheie și evoluția altor culturi, din Transilvania, Crișana și Maramureș: **Wietenberg, Otomani** (despre faza târzie a culturii Otomani vorbim în această perioadă), **Suciu de Sus**. Constituită între Nistrul mijlociu și superior și Munții Apuseni și între regiunea subcarpatică a Ucrainei și până la zona dintre Siret și Prut, **cultura Noua** (după o suburbie a Brașovului) este o cultură aparte, mixtă, apărută pe fondul culturilor Monteoru și Costișa, răspîndită din centrul Transilvaniei până în sudul

În general, în această perioadă, a Bronzului târziu, continuă tratarea suprafețelor vaselor ceramice astfel încât să sugereze vasele din bronz. Un aspect compozit al decorului caracterizează în general sfârșitul Epocii bronzului (care va continua și la începutul Epocii fierului).

Aspectul târziu al culturii Verbicioara este reprezentat, așadar, în această perioadă, de ultimele două faze ale culturii.

În faza a IV-a, impresiunile (triunghiulare și circulare) se adaugă la incizare; intervin și motive noi, dar și mai complexe și mai divers combinate. Motivele sunt triunghiuri hașurate, ghirlande – realizate prin incizii liniare sau în benzi sau prin linii paralele obținute cu un obiect dințat, dar apar și meandru, spirala (în cârlig sau în S culcat), cercul solar. Amplasarea este tectonică, organizarea fiind în registre orizontale sau în metope.

Staticul este depășit în această fază: triunghiurile înalte, hașurate, se repetă într-un registru orizontal, mărginit de incizii liniare însoțite de puncte, rezultând un ansamblu dinamic, ca la ceașca de la Govora – Sat, cu decor incizat fin pe umăr, cu triunghiuri alungite cu vârful în sus, iar pe umăr și sub el, fascicule orizontale de câte 3 linii sunt dublate de șiruri de puncte. Dar există și ornamentație statică: triunghiuri verticale aflate și hașurate, lăsând între ele romburi – în ciuda înviorării cu mici cercuri concentrice. Oricum, în general, diversificarea motivelor conferă ea însăși dinamism: ca în ceaștile cu roți solare: una este compusă din 4 cercuri concentrice, cu raze ca niște triunghiuri hașurate – în cele două metope centrale (spațiile dintre ele – tot metope, mai mici – având alte motive). Motivul solar din cercuri concentrice este și el un motiv dinamic: ca pe ceaștile ornamentate cu ghirlande care se unduiesc în jurul vasului (în formă de benzi late și hașurate și mărginite de două-trei linii, sau trasate din trei linii); celelalte motive ale decorului (motivele incizate sau incizate și împuse al cercurilor concentrice dintre buclele ghirlandelor, sau cele imprimare, triunghiulare) au și ele ritmul lor²⁸.

O mică pixidă elegantă de la Verbicioara, cu picior evazat și corpul canelat, reproduce vasele din metal. Un mare bazin cu buza cvadrilobată de la Râmnicu-Vâlcea are torți asimetrice și fund inelar, iar decorul este incizat: un meandru asemănător cu cel grecesc, alcătuit din benzi hașurate, dar este deosebit prin absența continuității desfășurării²⁹. O ceașcă de la Verbicioara are torțile cu buton cu sugestie de siluetă zoomorfă. Decorul este în pseudotorsadă din benzi incizate hașurate oblic pe buză și pe corp – aici, delimitând câmpuri (cel de sus – cu motivul triunghiurilor hașurate)³⁰.

Ceramica fazei a V-a are un decor la care se adaugă și motive spiralice, precum există acum și specia neagră canelată, ca și străchini cu marginea îndoită în interior³¹.

Astfel, cele două culturi ale Epocii bronzului din Banat și Oltenia ne ajută la înțelegerea acestui moment important al Preistoriei de pe teritoriul țării noastre, alăturându-se celorlalte culturi importante ale momentului, îndeosebi în ceea ce privește ceramica lor bogată în forme și mai ales în ornamentație, motive diverse combinându-se pe suprafața vaselor într-un parcurs evolutiv care adaugă permanent motive inedite și noi tehnici de obținere a acestora.

Moldovei, și căreia îi corespunde, în sud-estul Munteniei și în Dobrogea (precum și în nord-estul Bulgariei), **cultura Coslogeni** (după așezarea din jud. Ialomița) – în Bărăgan, Dobrogea și nord-estul Bulgariei. (La acestea se adaugă cultura Sabatinovka; împreună aceste 3 culturi fac parte din complexul Noua-Sabatinovka-Coslogeni.) Nou apărut este și **complexul Zimnicea-Plovdiv**, de origine sud-dunăreană (numit după necropola de la Zimnicea și după depozitul de la Plovdiv), care cuprinde sudul Munteniei și estul Bulgariei, până la sud de Balcani. Cf. Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25; A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.284

²⁸Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.340

²⁹Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.103

³⁰*Ibidem*

³¹A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.267

BIBLIOGRAPHY**CĂRȚI**

- Bader, Tiberiu, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978
- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
- Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989
- Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971
- Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
- Miclea, Ion, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Oață-Marghitu, Rodica, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014
- Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010

ARTICOLE

- Fazecaș, Gruia, *Aspecte privind așezările culturii Otomani de pe teritoriul României*, in *Crisia*, XXVI-XXVII, Oradea, 1997, p.51-65
- Kacso, Carol, *Descoperiri arheologice din mileniiile II și I î.e.n. în nordul Transilvaniei*, in *Muzeul Național*, V, București, 1981, p.85-89
- Radu, Ortansa, *Cultura „Vatina” în așezarea de Epocă a bronzului de la Cornești județul Vaslui*, in *Tibiscus*, **, Timișoara, 1972, p.35-38
- Rotea, Mihai, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră*, in *Apulum*, XXXI, Alba Iulia, 1994, p.39-57